

abortusu. Pojedini kur'anski izrazi (Qawama, Faddala, Našuz, Daraba, Qunut), obrađeni su uz detaljna objašnjenja, tumačenja i višeznačnosti uz oblast „Nasilje u porodici“. Ovaj problem nije izražen samo u jednoj religijskoj ili kulturnoj tradiciji, već predstavlja problem svih društava, kultura i slojeva. Ova knjiga daje doprinos u rasvjetljavanju nekih praksi koje se odnose na religiju i kulturu uz posebnu analizu poruka koje se vežu za islamsko religijsko naslijeđe. Zbog toga je korisno tumačenje gore navedenih kur'anskih riječi, radi boljeg razumijevanja suštine i kompletnog sadržaja. Uputstva imamima o borbi protiv nasilja u porodici je korisno štivo za sve one koji djeluju na bilo koji način u rješavanju problema nasilja u porodici. Savjeti: osluškiavanje kako zajednica živi, učenje o problemima sa kojima se džemat susreće, djelovati (pro) aktivno u borbi protiv nasilja u porodici, prihvatanje da nasilje u porodici nije privatna stvar, pristupiti mu kao i svim drugim društvenim problemima, učiniti pomoć dostupnom i zajednicu pripremiti za situacije „nulte tolerancije“.

Rodna perspektiva u društveno-političkom životu ističe sljedeće podoblasti: obrazovanje kao temelj razvoja svakog društva. Posebno se ističe obrazovanje žene, jer se ono neminovno povezuje sa obavezama u porodici i donekle je uvjetovano njima, zbog toga žene često moraju birati između te dvije opcije. Cedaw konvencija traži eliminaciju obrazovne diskriminacije i da se osiguraju svima jednaki uslovi za obrazovanje. U islamskoj tradiciji nalazimo značajna imena žena koje su imale titule šejhe, profesorice, učiteljice... (Rabi'a Al Adawiyya, šejha Aiša b. Muhammed Salama Al-Havani, šejha Ruhla Al-Dunja, Fahrnunisa, Destine Hatun). Ipak, u nekim zemljama mnoge žene nemaju učešća u društveno-političkom životu, često ne mogavši pomiriti „religijsko i građansko naslijeđe“. Značajan dodatak ovoj temi su žene u prvoj muslimanskoj zajednici, Hatidža bint Huvejlid, Ummu Selema, Laila Al-Šifa bint Abdullah. Istaknute su njihove značajne uloge u prvoj muslimanskoj zajednici, ali se autorica s ništa manje pažnje dotiče i žena iz bliske muslimanske povijesti, ističući njihov značaj na političkoj sceni.

O posebnim ženama, njihovom angažmanu i aktivnom radu na izgradnji mira govori se u posljednjoj, petoj oblasti ove knjige. „Religije su uvijek bile korištene kao ideološka platforma za pokretanje ratova, ali isto tako i važan faktor izgradnje mira.“ Kur'an ističe bitne principe o razumijevanju i interreligijskom dijalogu. Muslimanski autori detaljno elaboriraju neke kur'anske koncepte, a autorica Spahić-Šiljak prenosi ih u ovoj knjizi kroz njihova pojedinačna mišljenja, sličnosti i razli-

ke. Sve više muslimanki radi na izgradnji mira, a za angažman na tom polju Širin Ebadi dobila je i Nobelovu nagradu, koja je zapravo prva muslimanka koja je dobila ovu prestižnu nagradu.

Tekstovi sadržani u knjizi „I vjernice i građanke“, „plod su dugogodišnjeg promišljanja, rada, istraživanja o religijskim i rodnim temama“. Dijalog između religijskog i sekularnog koncepta ljudskih prava, razbijanje stereotipa o muško-ženskom odnosu, angažmanu i potpomaganju, zajedničkom djelovanju, promidžbi mira i sl., teme su koje zasigurno nalaze svoje mjesto u ovoj knjizi. Ljudi ipak različito gledaju i tumače stvari oko sebe, pa će zbog toga svako različito čitati i razumijevati stvari. O toj mogućnosti autorica nam govori. Zajedničkim radom autorice zapažaju da je za mnoge građanke religijski identitet jako važan, ali da se o religijama malo zna i da se tretiraju stereotipne slike. Ono što je ovom knjigom između ostalog ponuđeno jeste mogućnost pomirenja religijskog i građanskog koncepta ljudskih prava.

Dr. Zilka Spahić-Šiljak diplomirala je na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, magistrirala ljudska prava i demokracije u Jugoistočnoj Evropi na Univerzitetu u Bologni i Sarajevu, a na Univerzitetu u Novom Sadu odbranila doktorsku disertaciju iz oblasti interdisciplinarnih rodnih studija (teza: žene, religija i politika). Radi kao koordinatorica postdiplomskih religijskih studija u Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije (CIPS) Univerziteta u Sarajevu, te kao istraživačica u sferi gender/ rodnih pitanja u TPO fondaciji Sarajevo. Oblasti kojima se bavi, o kojima piše i predaje na Univerzitetu u Sarajevu su: ženska ljudska prava, rod i religija u monoteističkim religijama, ljudska prava i religija, politika i rod, nasilje u porodici, obrazovanje i religija, multireligijski dijalog i izgradnja mira. Objavila je nekoliko autorskih i koautorskih djela.

Belma BEŠLIĆ

IMPLOZIJA I/LI METAMORFOZA

POREMEĆENOST SVETA, Amin Maluf, sa francuskog prevela Vesna Cakeljić, Laguna, Beograd, 2009, 278. stranica

Amin Maluf, libanski pisac i novinar, koji živi i radi u Francuskoj, poznat je našim čitateljima po svojem romanu *Lav afrički*, ali i esejističkim djelima *Križari u očima Arapa* i *Ubilski identiteti*. Maluf u svojim

djelima uspijeva pronaći onaj ekvilibrijum u kome se profinjeni književni izraz stapa sa filozofskim i angažovanim. Živeći dvije kulture, a priznajući samo jedno kozmopolitsko jastvo, Maluf često plijeni svojim „iskrenim i pomiriteljskim“ tekstovima. Jedan od njih svakako je i knjiga *Poremećenost sveta* koja je dobila prestižnu francusku nagradu *Knjiga i prava čovjeka* 2009. godine.¹ Prijevod knjige objavila je beogradska Laguna prije nekoliko mjeseci u veoma dobrom prijevodu Vesne Cakeljić.² Kao i prethodne knjige, *Poremećenost svijeta* jeste veoma detaljan, iskren i otvoren esej o vremenu u kome se nalazimo. Maluf inače opsesivno piše o fenomenu modernog svijeta još od ratnog iskustva iz Vijetnama, gdje je radio za vrijeme američke okupacije. U ovoj knjizi, pak, njegove misli o čovjekovom *ovdje i sada* dodatno se kristaliziraju. Problem XX i XXI stoljeća, Maluf gleda kroz prizmu varljivih pobjeda, zabludjelih identiteta i uobraženih istina, što su ujedno i naslovi poglavlja njegovog posljednjeg djela.

Poremećenost je opća i sveprisutna karakteristika našeg vremena. Maluf propituje njene korijene i posljedice najčešće kroz odnos Zapada i islamskog, odnosno, tačnije, arapskog svijeta.

Kako vrijeme nije saveznik modernom čovjeku, nego njegov sudija, Maluf poziva na odlučan stav i „moralni“ aktivizam naspram raširenog kriticizma i apatije. Stanje inertnosti prema njemu nastalo je kada su iščezli globalni blokovi i kada je na planeti o(p)stala samo jedna sila. U amfiteatru svijeta prestala je diskusija, a preovladao „američki/zapadni monolog“ u kojemu publika šuti, trpi, duboko u sebi negoduje i gomila negativnu energiju koja nagrizala njihovo biće. U takvoj atmosferi primjetno je „značenjsko klizanje“ od ideološkog ka identitetskom što, pak, obezbjeđuje dominaciju radikalizmu. Ma koliko se pričalo o pluralizmu i međusobnom zbližavanju kultura, „ljudska je civilizacija otišla u *moralni stečaj i bankrot*“. Ipak, to prema Malufu ne predstavlja nikakav alibi za apatiju i pristanje na konačni mračni scenarij.

Gledano kroz dijalektiku Zapada i Bliskog istoka, Maluf smatra kako se Arapi nalaze u posebnom historijskom paradoksu gdje generacijama elite u arapsko muslimanskom svijetu traže kvadraturu kruga – kako da se evropeiziraju, a da se ne potčine hegemoniji evropskih sila koje gospodare njihovom zemljom. S druge strane, tragedija zapadnjaka jeste u tome što imaju „prevaž-

¹ Maluf je dobio i *Gonkurovu nagradu*, najveće francusko književno priznanje, za roman *Tanisova stijena*.

² O izdavačkom refleksu i pronicljivosti bh. izdavačkih kuća izlišno je govoriti na ovome mjestu.

nu i prekomjernu ulogu“ u svijetu koju ne mogu u potpunosti iznijeti, ali iz koje se ne žele izvući niti je podijeliti.

Zapad se doima kao pobjednik, ali „pobjede su često porazi“. Kao što je nesreća hladnog rata donijela balans u svijetu, tako je i Zapad pobijedio sam sebe nametanjem svojih zakona i matrica drugima. Primjer za to jesu zemlje poput Indije i Kine. Nadalje, pobjeda zapadne demokratije donijela je uniformizam, odnosno vrenje i pukotine unutar globalističkog projekta. Zato je, tvrdi Maluf, intelektualno poštenije govoriti o komunitarizmu, a ne o pluralizmu. Prvi pojam je stvarnost, drugi dalek san.

Mnogi ljudi uopće ne primjećuju kako je globalistička manija sa Zapada polučila u svijetu nevidene razlike, animozitete i sukobljavanja. Umjesto jednog „zajedničkog sela“, svijet se pretvorio u džunglu plemenskih saveza, odnosno arenu komunitarizma koji jeste *sistem političkog zastupanja utemeljen na religijskoj i etničkoj pripadnosti*. Iako se danas sa prezirom gleda na prošla vremena, jedino je moderno ili doba globalizacije iznjedrilo totalitarne poduhvate, tiranije i ratove nezapamćene u ljudskoj povijesti.³ *Svijet je u stanju opsade*, kaže Maluf. Za izlazak iz ovakve situacije potrebno je napraviti suštinske razlike i osigurati istinski legitimitet vlasti.

Upravo u drugom poglavlju svoje knjige, Maluf analizira pitanje legitimiteta kojeg imenuje *onim što omogućuje narodima i pojedincima da prihvate, bez pretjerane sile, autoritet neke institucije personifikovan ljudima i smatran nosiocem općih vrijednosti*. Danas to nije čest slučaj, posebno u arapskom svijetu koji ne poznaje poštene izbore, legitimne državnike itd. Analizirajući fenomen legitimiteta u arapskom svijetu, Maluf izdvaja lik Džemala Abd al-Nasira, čovjeka koji je Arapima ponudio san nakon viševjekovnog tavorenja u zavjetrini historije. Iako je ostvario veoma malo od svega što im je obećavao, Naser je zauvijek ostao *predsjednik svih Arapa*. Sistematskim neprijateljstvom prema svemu što je alojeno na egipatsko društvo, postao je uzor za Egipat, Arape, Afriku – treći svijet. *Sa Naserom su imali osjećaj da su ponovo stekli dostojanstvo i da će koračati poput drugih nacija uzdignuta čela*. U duši Arapa tinjala je žudnja palog vojnika da se vrati i pobjedi one koji su ga izvrgli ruglu. Naser je iskazao otpor tirpartiturnoj agresiji. To je donijelo trijumf i zaludenost narodnih masa. Stoga su Arapi bili uz njega do smrti. Kada je pobjeđivao imao je aplauze, kada je gubio kletve su išle ka njegovim neprijateljima. *Narodi su uvijek zahvalni onome*

3 Aktualan primjer jeste zajednica Mandejaca koja je preživjela gotovo sva najveća carstva od starog vijeka do danas. Nakon američke okupacije Iraka, Mandejci skoro nestaju sa lica zemlje.

ko im pruži epopeju, divljenje drugih i malo goropadnosti. Ipak, ovaj legitimitet više se može opisati iracionalnim. Junski rat 1967. godine presudio je Naseru. Nakon njega na vlast je došao Anwar al-Sadat koji je uradio mnogo više od Nasera, povratio vojni ugled, dostojanstvo, pa čak i naklonost Zapada. Ipak, u svojoj zemlji i arapskom svijetu, bio je omražen i na kraju ubijen. Ništa bolja situacija nije ni u drugim arapskim zemljama.

Prema Malufu, sve arapske zemlje podijeljene su na dva svijeta: *javni ili oficijelni, koji je vidljiv, ali bez narodne podrške i podzemni ili nevidljivi, koji uživa veliku, ali pritamenu podršku, iako je nesposoban da trajno nosi odgovornost vlasti*. Ni jedni ni drugi ne nose *stvarni legitimitet* naroda. I pozicija i opozicija u arapskom svijetu nisu sposobni da vladaju, beskompromisni su prema unutarnjim oponentima i odveć vazalski prema Zapadu.

Kriza legitimiteta doprinosi poremećenosti svijeta općenito. Tako Maluf primjećuje kako 5% stanovništva (populacija SAD) donosi odluke koje određuju budućnost planete više nego ostalih 95%. Jurisdikcija SAD na cijeloj planeti nema stvarni legitimitet, jer joj mandat nije povjerilo svjetsko stanovništvo. *Odsutvo legitimiteta nalik je bestežinskom stanju bez nekog ustaljenog vida ponašanja*. U takvom stanju *nema nijednog autoriteta, realne moralne kredibiliteti... Ljudi vjeruju da je svijet džungla gdje vlada zakon jačega, i gdje su svi udarci dozvoljeni*. Stoga je razumljivo kako u svijetu danas imamo veliki porast nasilja, haosa i tiranije.

U posljednjem poglavlju, Maluf pokušava ukazati na moguća rješenja u svijetu koji postaje nemoguć. Umjesto moderne samozaljubljenosti i mode relativizma, Maluf poziva na uočavanje jedinstvenosti vremena i mjesta u kojem živimo, te iznalaženje novih identiteta, vrijednosti i mjerila. Iako se opisuje kao vatreni epikurejac, Maluf teži *novom načinu života, promjeni navika, i samoograničavanju naspram rastrošnosti i pretjerivanja*. U sazvučju Donnovih stihova, on poručuje kako u modernoj avanturi čovječanstva više nema stranaca, nego saputnika. *Budućnost nije ispisana unaprijed, na nama je da je napišemo, da je zamislimo i da je smjelo izgradimo*. Sve to trebali bismo učiniti zajedno, jer razlike među nama nisu nepromjenjivi aksiomi, *već posljedice ljudskog ponašanja i vrludanja ljudskih institucija*. Na kraju, „poremećenost“ se svodi na pitanje čovjekove spremnosti da izabere drugačiji pravac kretanja i promijeni životni fokus.

U Paskalovom maniru, Maluf zaključuje: *Ako ne promijenimo ponašanja, i ako se (apokaliptička) prijetnja pokaže stvarna, sve ćemo izgubiti; ako uspijemo radikalno*

promijeniti ponašanja i navike, a prijetnja se pokaže iluzornom, nećemo apsolutno ništa izgubiti.

Sve navedeno preporučuje knjigu *Poremećenost sveta* kao odlično štivo širokom krugu čitatelja. U njoj Maluf zadržava svoju britkost i lucidnost, posebno kada govori o koketiranju vjere i socijalnih normativa u XX vijeku. Naravno, ne nedostaje niti literarnih pasaža u kome se otkriva njegov prirodni romansijerski dar. Kako je knjiga, u krajnjem, jedan detaljan i iscrpan esej, čitatelji će primijetiti i određena vrludanja, antietične situacije, pa i paradoksalne tvrdnje. Nije li to, uostalom, neizbježna osobina modernih *apostola evropskog kozmopolitiskog iskustva* kakvim Amin Maluf, nažalost, teži biti.

Mirza SARAJKIĆ

SURVIVAL STOLJEĆA IDEOLOGIJA

Antun Hangi, *Život i običaji muslimana u BiH, Sarajevo, Dobra knjiga, 2009., 215 str.*

„Težak je posao i pisati ovakvo djelo, treba poznavati svijet, građu sakupljati, babe plaćati, kafom ih i duhanom častiti da koju saznaš, a konac konca? Hasne nikakve.“
Antun Hangi¹

Stvaranjem novog društvenog poretka i uspostavljanjem drugačijih društvenih odnosa sa dolaskom Osmanlija u Bosni dolazi do simbioze zatečenih i donesenih kultura i uticaja, uglavnom olakšane time što s jedne strane vlast nije težila zatiranju zatečenog stanja, a s druge strane što dolazi do širenja islama kao glavnog faktora u formiranju, između ostalog, novog lika kulturne historije Bošnjaka. U daljem historijskom slijedu Austro-Ugarska utiskuje srednjoevropski pečat u dotadašnji osmansko-islamski način života, doprinoseći osebnosti karaktera domaćeg muslimanskog stanovništva.

Historijska pozadina sveukupnih prilika u Bosni i Hercegovini na razmeđu 19. i 20. stoljeća obilježena je velikim dijelom radom na prosvjetnom i kulturnom razvoju muslimanskog stanovništva. Između vrijednih pregalaca u tom pravcu

¹ Aiša Softić, „Antun Hangi i njegov rad na sakupljanju narodnih običaja i pjesama kod bosanskohercegovačkih muslimana“, „Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu“, Etnologija, Nova serija, sv. 40/1985, str. 18